KIF TAGĦRAF GĦASFUR

minn V Falzon

Il-kapaċita' li wieħed jagħraf għasfur hija ewlenija fl-istudju ta' l-ornitoloġija, kif ukoll fil-passatemp ta' l-osservazzjoni ta' l-agħsafar (**bird-watching**). Għalxejn li tgħid **Rajt għasfur li qatt ma kont rajt bħalu qabel** għax ftit li xejn tista' titgħallem minn hekk.

Fil-bidu kollox jidher diffiċli, u wieħed jista' jsibha bi tqila biex jagħraf għasfur. Is-sigriet huwa fl-aħħar mill-aħħar dejjem l-esperjenza. Dan ifisser li aktar ma jmur aktar wieħed jibda jsibha faċli li jagħraf igħid x'kien l-għasfur żgħir li ra jaqbeż minn siġra għall-oħra fil-ġnien tiegħu, jew inkella x'kienet dik il-qatgħa tajr kbir bajdani li ra dieħla minn fuq xi bajja.

Enċiklopedija fuq l-agħsafar tgħidilna li fid-dinja hawn madwar 8600 speċi (kwalita' ta' għasafar). Dan in-numru kbir m'għandux jagħti qtajja' għax hemm ħafna fatturi, kif ser naraw, li jċekknu dan in-numru enormi. Iżda qabel ma nibdew nanalizzaw dawn il-fatturi nibdew biex ngħidu li min jixtieq jibda jitħarreġ f'dan il-qasam għandu jkollu — bħal f'kull passatemp ieħor — l-għodod xierqa biex jiffaċilitaw l-istudju. Bażikament huma żewġ biċċiet għodda: waħda hija tromba **binocular** sabiex tqarreb lejk id-dehra ta' l-għasfur li tkun qiegħed tara; kif ukoll ktieb apposta **field-guide** għal referenza ta' malajr li jkun jinkludi informazzjoni u stampi ta' l-ispeċi kollha li jinstabu f'ċerta żona, ngħidu aħna, l-Ewropa.

Biex nibdew, niehdu l-karatteristika l-aktar faċli li tinnota, u din hija d-daqs ta' l-għasfur. Sabiex ikollok xorta ta' mudell għall-paraguni l-aħjar li titgħallem iżżomm f'moħħok bejn wieħed u ieħor id-daqs ta' xi għasfur komuni — f'Malta għandna l-Għasfur tal-Bejt ***Passer hispaniolensis*** (Spanish Sparrow), jew il-ħamiema — biex meta tara xi għasfur li ma tafx x'inhu tikkalkulah fuq id-daqs ta' l-għasfur li taf: fi kliem ieħor huwa ta' għajnuna li tgħid: "**Rajt għasfur ftit ikbar minn tal-Bejt, imma iżgħar minn ħamiema**", milli tgħid: "**Rajt għasfur la żgħir u lanqas kbir**". B'hekk tkun diġa għamilt pass importanti, li fil-prattika huwa pass li ma tantx trid biex tidra tagħmlu.

It-tieni fattur huwa l-forma ta' l-għasfur. Din tirrikjedi daqsxejn aktar osservazzjoni minn dik li sempliċiment tagħraf id-daqs. Imma bl-osservazzjoni tal-forma mhux biss iddarri għajnejk għal aktar dettalji, iżda tkun tista' wkoll telimina familji u gruppi sħaħ ta' għasafar u ta' speċi possibli mil-lista ta' x'jista' kien l-għasfur misterjuż li tkun rajt. Lejn x'hiex għandek tħares rigward il-forma? Tinnota per eżempju, jekk il-ġisem kienx mislut **bħal** tal-Bekkafiki (Warblers) **jew** jekk kienx imbaċċaċ bħal tas-Summiena (Quail). Imbgħad l-għonq: kien twil bħal ta' l-irsiset (Herons), jew qasir bħal tar-tar-Rundun (Swifts)? Saqajh kienu twal bħal tax-Xifa (Avocet) jew qosra bħal tal-Ħuttafa (Swallow)? L-istess rigward il-munqar, li tiegħu hemm ħafna għamliet: kien twil u milwi 'l isfel bħal tal-Gurlin

Russett

Summiena

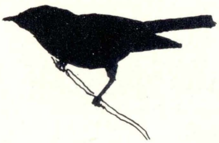

Bekkafik

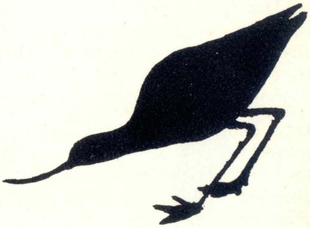

Xifa

Seqer

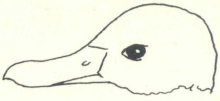

Borka

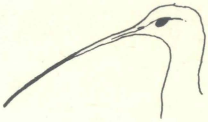

Gurlin

(Curlew), jew qasir u qisu pala bħal tal-Borok (Ducks), jew inkella qisu ganċ bil-ponta bħal ta' l-Isqra (Falcons)? Jekk kien qed itir, il-ġwienaħ kienu twal u rqaq bħal tal-gawwi (Gulls), jew qosra u wesgħin bħal ta' l-imlievez (Thrushes)? Jekk tinnota ħafna drabi semmejna l-agħsafar fil-plural, u dan juri li ħafna drabi l-forma tkun karatteristika mhux għal speċi waħda biss, iżda għal familja sħiħa ta' għasafar. Biex nieħdu eżempju milli semmejna, nieħdu l-munqar qasir u milwi 'l isfel bħal ganċ u bil-ponta. Dan it-tip ta' munqar qiegħed biex iqatta' l-laħam, u għalhekk huwa tipiku għal tajr tal-priża (birds of prey) li jinkludu ajkli, kuċċard, isqra, bugħadani, arpi, sparvieri u kokk.

Malvizz u Gawwija

Minħabba li fil-ktieb l-agħsafar huma kollha miġbura fil-familji naturali tagħhom, ir-referenza tkun eħfef u kif għedna qabel, b'karatteristika waħda tista' għall-inqas jekk ma tgħidx x'inhu l-għasfur, tkun ċert x'mhuwiex.

Wara d-daqs u l-forma trid tara ftit il-lokalita' ta' l-għasfur, kif ukoll tosserva l-imġieba tiegħu. Ngħidu aħna: kien qiegħed igħum fil-baħar, jew bil-wieqfa f' għadira ilma, jew jiġri fil-ħaxix f'xi għalqa mwarrba, jew jiċċaqlaq kontinwament qalb il-weraq f'siġra? Tiskanta kemm igħinu dawn id-dettalji żgħar, għax mhux l-agħsafar kollha juru l-istess imġieba, jew jidhru fl-istess lokalitajiet. Flimkien ma' dan, ta' min isemmi l-fatt li qabel kollox wieħed għandu jagħti kas tad-distribuzzjoni ta' l-agħsafar. Jekk fil-bidu għedna li fid-dinja hawn 8600 speċi ta'għasfur, dan ma jfissirx li ser issibhom kollha fl-Ewropa, aktar u aktar f'Malta. Fil-fatt fil-ġzejjer tagħna ir-rekord ta' l-ispeċi li dehru ma jaqbiżx it-350 fin numru, u terġa' dawn mhux kollha jidhru fl-istess żmien u staġun tas-sena. Għalhekk l-għazla dejjem tonqos.

Nidħlu aktar fid-dettall, u din id-darba l-osservazzjoni trid tkun ċara u eżatta, fejn jidħol il-kulur u xi marki speċjali fir-rix ta' l-għasfur. S'issa tkellimna dwar karatteristiċi ftit jew wisq ġeneriċi u mhux partikulari. Fejn jidħlu l-partikolaritajiet jinħtieg li jkun hemm xi ftit ta' l-għarfien ta' l-anatomija ta' l-għasfur. Dan m'għandux jaqtalna qalbna għax, fil-fatt, ftit huma t-termini tekniċi u malajr nitgħallmuhom. Il-ġewnaħ, per ezempju, huwa maqsum fi tliet partijiet sempliċi -- il-pinen primarji (ta' barra nett), is-sekondarji u t-terzjali. Dawn it-tliet settijiet ta' pinen huma l-akbar rix fil-gewnaħ. Ir-rix l-ieħor ikun iżgħar u aktar artab u dawn iservu bħala għatja (coverts). Importanti l-anatomija tal-ġewnaħ għax ta' spiss ikun hemm strixxi, dbabar, tikki u disinji oħra fuqhom, li minnhom tista' tagħraf l-ispeċi. Il-borok, per eżempju, huma magħrufin għall-istrixx (speculum) wiesa' li għandhom fuq il-pinen sekondarji, li jkun dejjem ta' kulur li jispikka. Il-marki partikulari ta' l-ispeċi diversi jinstabu fil-partijiet kollha tal-ġisem: jistgħu jkunu fir-ras jew fuq l-għajn, fil-ġenb tal-geddum, fuq il-moħħ, fis-sider, fiż-żaqq, fid-dahar, fil-ġnub, fid-denb, fil-parti ta' bejn id-dahar u d-denb (rump), u naturalment fil-ġwienaħ. Dawn ikunu dettalji li jekk ma toqgħodx attent malajr tinsiehom, u għalhekk tajjeb li meta tkun qiegħed tosserva l-agħsafar ikollok biċtejn karti li fuqhom tkun

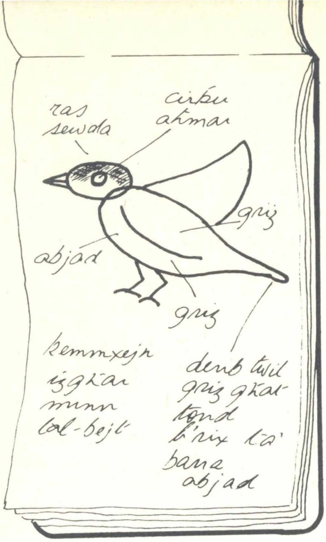

tista' malajr tħażżeż l-għamla ta' l-għasfur bil-marki li tkun għadek kif osservajt biex imbagħad tkun tista' tikkonsulta l-ktieb ta' l-agħsafar bil-kwiet u bir-reqqa. Naturalment id-disinn ta' l-għasfur m'għandux ikun elaborat — bizzejjed żewġt iċrieki għar-ras u l-ġisem u xi erba' linji għas-saqajn, ġwienaħ u munqar; li għandek toqgħod attent huma naturalment il-marki u li timmarkahom kemm jista' jkun fil-post preċiż tad-disinn.

It-titjira ta' l-għasfur hija fattur ieħor li l-osservatur tajjeb li jitgħallem jagħrafha, għax kultant is-sitwazzjoni tkun li wieħed ma jkunx jista' josserva l-kuluri u r-rix. Kif qiegħed itir? Qiegħed jaqdef igħaġġel jew bil-mod, jew forsi waqaf mill-qdif għal waqtiet twal u qagħad jagħmel ċrieki wiesgħa bil-ġwienaħ miftuħin? Dan jagħmluħ ħafna tajr tal-priża. L-Ispanjulett (Kestrel) per eżempju, kapaċi wkoll jieqaf fl-ajru filwaqt li jaqdef bil-ġwienaħ. Iċ-Ċinji (Swans), il-Wiżż (Geese), il-Graw (Cranes) u ċ-Ċikonji (Storks) itiru b'għonqhom stirat quddiemhom filwaqt li l-Irsieset (Herons) ideffsu rashom lura f'ġisimhom u jtiru donnhom bla għonq. Id-direzzjoni tat-titjira tvarja wkoll: hemm agħsafar li jtiru f'linja dritta bħall-Isturnall (Starling), u hemm li jitilgħu u jinżlu bħall-Gardell (Goldfinch); hemm titjiriet eleganti ħafna bħal tal-Ħuttaf (Swallow), jew titjir bla grazzja bħal tal-Gallozz Iswed (Moorhen); hemm min itir fl-għoli u hemm min itir fil-baxx. Dawn huma kollha varjazzjonijiet li joffru studju interessanti ta' osservazzjoni.

Fl-aħħar iżda mhux l-inqas, il-għajta ta' l-għasfur. Fil-biċċa l-kbira aktar ma speċi tkun tixxiebaħ fir-rix, fid-daqs u fil-lokalita' ma' speċi oħrajn, aktar ser tkun id-differenza fl-għajta, għaliex b'hekk jintgħarfu bejniethom. Tant hemm diversita' fl-għajta jew fl-għanja ta' l-agħsafar, li jekk tkun ta' l-esperjenza (u għal dan trid esperjenza mhux ħażin) tista' tkun miexi qalb is-siġar u tibda tagħraf speċi wara l-oħra mingħajr ma tarahom. M'hemmx għalfejn tkun qalb is-siġar: tista' tkun ukoll ħdejn xi għadajjar ta' l-ilma, fejn jinġabru l-agħsafar tal-plajja (Waders) u li fix-xitwa tant ikunu jixxiebħu li trid tkun l-għajta jew it-tisfira tagħhom li turik eżattament xi speċi huma.

L-osservazzjoni ta' l-agħsafar tista' tagħmlu waħdek, iżda l-aħjar metodu u l-aktar li bih titgħallem huwa meta tkun tista' toħroġ ma' xi ħadd li għandu l-esperjenza f'dan il-qasam. Tajjeb ukoll li titħajjar tingħaqad mas-Soċjeta' Ornitoloġika, fejn tkun tista' tmur f'ħarġiet apposta li minnhom titgħallem, u li permezz tagħhom taqsam l-esperjenzi tiegħek mal-membri l-oħra, biex b'hekk titrawwem sewwa f'dan il-passatemp u studju fl-istess ħin. ●

Spanjulett

Ħuttafa

Russett

Ċikonja